

DŽON FAULS

ŽENA
FRANCUSKOG
PORUČNIKA

Prevela
Ljerka Radović

— Laguna —

Naslov originala

John Fowles

THE FRENCH LIEUTENANT'S WOMAN

Copyright © John Fowles, 1969, 2005

Translation copyright © 2021 za srpsko izdanje, LAGUNA

Svaka emancipacija je obnavljanje ljudskog sveta i ljudskih odnosa u samom čoveku.

MARKS,
O jevrejskom pitanju (1844)

1

Širom otvorenih očiju
Gledajući na zapad
Preko mora,
Po nepovoljnom i povoljnom vetru,
Stajala je uvek tu
Kao obuzeta vidikom:
Jedino tamo
Počivao je njen pogled,
Negde drugde
Kao da nije bilo draži.

HARDI,
„Zagonetka“

Istočni vetar najneprijatniji je vetar u Lajm Beju – Lajm Bej je onaj najveći komad donje strane ispružene jugozapadne noge Engleske – i neko ko je radoznao odmah bi zaključio da postoji nekoliko vrlo verovatnih stvari što se tiče onog para koji je pošao kejom u Lajm Ridžisu, malom ali starom eponimu useka, jednog oštrog jutra krajem marta 1867. godine.

Kob je najmanje sedamsto godina izazivao ono što se rađa iz prisnosti, a pravi Lajmovci nikada neće u njemu videti više od onog drugog kraka starog sivog zida koji se proteže prema moru. U stvari, pošto leži prilično daleko od glavnog grada, kao mali Pirej prema mikroskopskoj Atini, činilo se kao da su mu skoro okrenuli leđa. Opravke u toku stoleća svakako su ih

dovoljno stajale da bi opravdale izvesno zlopamćenje. Ali za oko koje plaća manje poreza ili koje oseća tanane razlike, to je sasvim jednostavno najbolji morski bedem na južnoj obali Engleske. Ali ne samo što, kako kažu vodiči, podseća na sedamsto godina engleske istorije, jer su iz te luke isplovili brodovi u susret Armadi, jer se Monmut iskrcao pored njega... već i zbog toga što je to izvanredan delić narodne umetnosti.

Primitivan no kompleksan, nezgrapan ali fino građen; pun sićušnih krivina i volumena kao neki Henri Mur ili Mikelandelo; neuprljan, natopljen slanom vodom, savršen uzorak mase. Preterujem? Možda, ali ja to mogu staviti na proveru, jer Kob se vrlo malo promenio od one godine o kojoj pišem; mada se grad Lajm promenio, pa provera nije poštena ako se osvrnete i bacite pogled prema suvu.

Međutim, da ste krenuli na sever i prema kopnu 1867. godine, kao što je čovek činio toga dana, ono što biste videli bilo bi skladno. Slikovita gomila od desetak kuća i malo pristanište za čamce – u kojem je, nalik na neki nezgrapan čamac, na vlakama stajao prednji deo jednog malog obalskog broda sa dve katarke – bili su zbijeni tamo gde se Kob usmerio prema kopnu. Osam stotina metara istočno, iza padine s livadama, ležao je sam Lajm sa svojim slavnim i škrilčanim krovovima; grad koji je u srednjem veku bio na vrhuncu i otada stalno opadao. Prema zapadu, tamne i sive litice, koje su bile poznate pod imenom Ver Klivs, strmo su se uzdizale sa žala pokrivenog šljunkom, gde je Monmut krenuo u svoju glupu pustolovinu. Iznad i izvan njih, zalazeći snažno prema kopnu, dizale su se dalje litice sakrivene gustim šumama. Upravo po tome Kob najviše liči na poslednji grudobran – protiv sve te razjedene obale na zapadu. I to se može proveriti. U ono vreme nijedna kuća nije se videla, niti danas leži na tom pravcu – osim nekoliko bednih obalskih krovinara.

Mesni špijun – a takav je postojao – mogao je, dakle, zaključiti da su to dvoje bili tuđinci, ljudi od izvesnog ukusa i da nisu

dopustili da im uživanje u Kobu pokvari jedan običan vetar. S druge strane, ako je izoštrio teleskop, mogao je zaključiti da ih je više zanimala zajednička osama nego primitivna arhitektura; a svakako je po njihovoj spoljašnosti mogao primetiti da su to ljudi izvanrednog ukusa.

Mlada dama je bila odevena po poslednjoj modi, jer je 1876. godine počeo duvati drugi vetar: počinjala je pobuna protiv krinoline i velikog šešira. Oko na teleskopu moglo je ugledati jednu suknju jasne purpurnocrvene boje, skoro smelu po tome koliko je bila tesna – i kratka, jer su se dva bela članka videla ispod raskošnog zelenog kaputa i iznad crnih cipela koje su otmeno koračale po ozidu; i na glavi, iznad punde prekrivene mrežicom, jedan od onih drskih malih šešira oblika „pите s mesom“ s finom perjanicom od perja bele čaplje sa strane – pomodni šešir kakav se domaće žene Lajma još najmanje godinu dana neće usuditi nositi; dok je viši muškarac, u besprekornom svetlosivom odelu, sa cilindrom u slobodnoj ruci, bio u dobroj meri smanjio zaliske, za koje su gospodari mode godinu ili dve ranije izjavili da su malčice prosti – to jest, smešni strancima. Boje odela mlade dame danas bi nam se učinile očigledno upadljive; ali tada je svet u prvim očajnim naporima otkrivao anilinske boje. A ono što je ženstvenost, kao naknadu za sve ono u njenom ponašanju, kakvo se moglo očekivati, zahtevala od boje, bila je blistavost, a ne uzdržljivost.

Ali posmatrač bi bio u neizvesnosti što se tiče još jedne ličnosti na tom tmurnom, krivudavom molu. Stajala je na samom kraju pored mora, očigledno oslonjena na staru topovsku cev, koja je završila na pristaništu kao stub za vezivanje užeta. Odelo joj je bilo crno. Vetar ga je nosio, ali je osoba stajala nepokretna, netremice gledajući, posmatrajući more, sličnija živom spomeniku utopljenicima, nekom liku iz mita, nego stvarnom deliću jednog beznačajnog dana.

2

Te godine (1851) bilo je među britanskim stanovništvom otprilike 8.155.000 žena u dobu od preko deset godina, u poređenju sa 7.600.000 muškaraca. Tako je bilo jasno da neće biti dovoljno muškaraca, ako je sudbina viktorijanske devojke bila da postane supruga i majka.

E. ROJSTON PAJK,

*Dokumenta o viktorijanskom zlatnom dobu**

*Razapeću srebrna jedra i krenuću prema suncu,
Razapeću srebrna jedra i krenuću prema suncu,
I moja će lažna ljubav plakati, i moja će lažna ljubav plakati
I moja će lažna ljubav žaliti za mnom kad odem.*

Narodna pesma iz zapadne oblasti,
„Dok je Silvi šetala“

„Draga moja Tina, odali smo dužnu poštu Neptunu. On će nam oprostiti ako mu sada okrenemo leđa.“

„Nisi baš nešto *galant***.“

„Šta to znači, molim?“

* *Human documents of Victorian Golden Age* je zbirka od sto pedeset dokumenata, članaka, zapisa i eseja mahom etnološke, etnografske i socijalne tematike koji su prvobitno objavljivani u godišnjim izveštajima Britanske vlade, a pod ovim naslovom priređeni za štampu 1966. godine. (Prim. prev.)

** Franc.: udvarač. (Prim. prev.)

„Mislila sam da si možda želeo produžiti priliku da me držiš za ruku bez neprilichnosti.“

„Kako smo postali tako osetljivi.“

„Sada nismo u Londonu.“

„Na Severnom polu, ako se ne varam.“

„Ja *želim* da idemo do kraja.“

I tako, bacivši prikriiven očajan pogled prema kopnu, kao da ga gleda poslednji put, muškarac se ponovo okrenu i par produži prema Kobu.

„I želim da čujem šta se prošlog četvrtka desilo između tebe i tate.“

„Tvoja tetka je već iz mene izvukla sve pojedinosti te prijatne večeri.“

Devojka zastade i pogleda ga u oči.

„Čarlse! Dakle, Čarlse, sa svakim drugim možeš biti sarkastično duhovit koliko god te je volja. Ali prema meni ne smeš biti neprijatan.“

„Pa kako ćemo onda ikad, draga devojčice, biti sjedinjeni u svetom braku?“

„A tvoj bedni humor zadrži za svoj klub.“ Licemerno, pustila ga je da ide dalje. „Dobila sam pismo.“

„Ah. Plašio sam se da ćeš ga dobiti. Od mame?“

„Znala sam da se nešto desilo... uz vino.“

Prešli su nekoliko koraka pre nego što je odgovorio; za trenutak je izgledalo da se Čarls rešava da bude ozbiljan, ali se onda predomislio.

„Priznajem da je došlo do malog filozofskog neslaganja u mišljenju između tvog poštovanog oca i mene.“

„To je vrlo ružno od tebe.“

„Hteo sam da to od mene bude veoma pošteno.“

„A koja je bila tema vašeg razgovora?“

„Tvoj otac se usudio izraziti mišljenje da bi Darvina trebalo izložiti u jednom kavezu u zoološkom vrtu. U majmunskoj

kući. Pokušao sam da objasnim neke naučne dokaze na koje se oslanja Darwinovo gledište. Nisam uspeo. *Et voilà tout.**“

„Kako si mogao kad znaš tatine pogled!“

„Bio sam krajnje učtiv.“

„Što znači da si bio krajnje zloban.“

„Zaista je rekao da neće dopustiti da mu se kći uda za čoveka koji njegovog dedu smatra majmunom. Ali mislim da će se, kad promisli, setiti da je to u mom slučaju majmun koji je imao titulu.“

Onda ga ona pogleda dok su hodali, nekako čudno okrenuvši lagano glavu u stranu; bio je to karakterističan pokret kad je želela da pokaže zabrinutost – u ovom slučaju, zbog onoga što je po njenom mišljenju zaista bila najveća prepreka njihovoj veridbi. Njen otac je bio veoma bogat čovek; ali njen deda beše tkač, a Čarlov baronet. On se osmehnu i stegnu ruku u rukavici koja je lagano uhvatila njegovu levu ruku.

„Najmilija, mi smo to među sobom sredili. Potpuno je ispravno da se ti bojiš svoga oca. Ali ja se ne ženim njime. I zaboravljaš da sam naučnik. Napisao sam monografiju, pa moram da budem. I ako se tako osmehuješ, sve svoje vreme posvetiću fosilima, a tebi ništa.“

„Nisam raspoložena da budem ljubomorna na fosile.“ Ona lukavo zastade. „Po njima hodaš već najmanje jedan minut – a čak nisi blagoizvoleo ni da ih primetiš.“

On oštro pogleda dole i naglo kleknu. Delovi Koba popločani su okamenjenim fosilima.

„Bogami, pogledaj ovo. *Certhidium portlandicum*. Ovaj kamen sigurno potiče iz oolita u Portlandu.“

„U čijim će te kamenolomima osuditi da stalno radiš – ako smesta ne ustaneš.“ On je poslušao s osmehom.

„Dakle, zar nisam baš ljubazna što sam te dovela ovamo? I pogledaj.“ Ona ga dovede do bedema gde je jedan red ravnog kamenja, ubačen u zid postrance, služio umesto grubih

* Franc.: I to je sve. (Prim. prev.)

stepenica do donje staze. „To su baš one stepenice sa kojih je Džejn Ostin pustila Luizu Mazgrouv da padne u romanu *Pod tuđim uticajem*.“

„Kako romantično.“

„Gospoda su bila romantična – onda.“

„A sada su naučna? Da se spustimo tom opasnom strminom?“

„U povratku.“

Ponovo su krenuli. Tek tada on primeti, ili bar razaznade, pol prilike na keju.

„Za boga miloga, mislio sam da je to ribar. Ali nije li to žena?“

Ernestina se zagleda – njene sive, veoma lepe oči bile su kratkovide, i ona je jedino videla neki taman oblik.

„Je li mlada?“

„Suviše je daleko da bih mogao reći.“

„Ali nagađam ko bi to mogao biti. To je sigurno sirota Tragedija.“

„Tragedija?“

„To je nadimak. Jedan od njenih nadimaka.“

„A koji su joj drugi?“

„Ribari imaju za nju prostačko ime.“

„Moja draga Tina – ti svakako...“

„Zovu je francuskog poručnika... ženska.“

„Zbilja. Pa zar je tako žigosana da mora ovde provoditi dane?“

„Ona je... pomalo luda. Hajde da se vratimo. Ne volim da joj se približim.“ Oni se zaustaviše. On je netremice gledao crnu priliku.

„Ali mene zanima. Ko je taj francuski poručnik?“

„Čovek za koga kažu da se...“

„Da se u njega zaljubila?“

„Gore od toga.“

„I da ju je napustio? Postoji li dete?“

„Ne. Mislim da nema dete. Sve su to priče.“

„Ali šta radi tamo?“

„Kažu da ga čeka da se vrati.“

„Pa... zar se niko za nju ne brine?“

„Ona je kao neka služavka stare gospođe Poltni. Nikad se ne pojavljuje kad dođemo u posetu. Ali tamo stanuje. Molim te, hajde da se vratimo. Ja je nisam videla.“

Ali on se osmehnu.

„Ako skoči na tebe, ja ću te braniti i dokazati svoje jedno viteštvo. Hajde.“

I tako se približiše prilici pored stuba od topovske cevi. Bila je skinula šešir i držala ga u ruci; kosa joj je bila čvrsto ugurana u okovratnik crnog kaputa – koji je izgledao neobičan, više nalik na muški jahaći kaput nego na ijedan ženski kaput koji je bio u modi poslednjih četrdeset godina. Ni ona nije nosila krinolinu; ali isto tako bilo je jasno da je to bilo iz zaboravnosti, a ne zato što bi poznavala poslednju londonsku modu. Čarls izgovori neku otrcanu i glasnu primedbu kako bi je opomenuo da više nije sama, ali se ona ne osvrnu. Oni predoše tamo odatle su joj videli profil i njen ukočen pogled, uperen kao puška daleko na horizont. Jači nalet vetra prisili Čarlsa da obujmi Ernestinu oko pojasa kako bi je pridržao, i natera ženu da se čvršće uhvati za stub na obali. Ne znajući uistinu zašto, možda da bi pokazao Ernestini da nije ni stidljiv ni plašljiv, on stupi napred čim mu je vetar dopustio.

„Dobra moja ženo, ne možemo vas tu gledati a da se ne zabrinemo za vašu sigurnost. Jedan jači nalet...“

Ona se okrenu da pogleda njega – ili, kako se Čarlsu učinilo, kroz njega. Ništa određeno na tom licu nije mu se zadržalo u svesti posle tog prvog susreta, ali sve to nije bilo ono što je on očekivao; jer oni su živeli u doba kada su ljudi voleli da žena izgleda čedno, poslušno, stidljivo. Čarlsu se odmah učini kao da je zgrešio; kao da je Kob pripadao tom licu, a ne Drevnome gradu Lajmu. Nije to bilo lepo lice kao Ernestinino. Svakako to nije bilo krasno lice, po merilu ili ukusu bilo kog razdoblja ili ukusa. Ali to je bilo nezaboravno lice, i tragično lice. Njegov jad izviraio je iz njega tako čist, i prirodan i otvoren kao voda iz

šumskog izvora. Tu nije bilo ni izveštačenosti, ni licemernosti, ni hysterije, ni maske; a pre svega, ni traga od ludila. Ludilo je postojalo u praznom moru, praznom horizontu, u nedostatku razloga za takvu tugu; kao da je izvor sam po sebi bio prirodan, ali da je neprirodno bilo to što izvire iz pustinje.

Kasnije, Čarls je stalno mislio na taj pogled kao na koplje; a tako misliti naravno nije značilo opisati neki predmet, već njegovo dejstvo. U tom kratkom trenutku osetio se kao nepravedan neprijatelj; i proboden i zaslužen unižen.

Žena ne reče ništa. Njen pogled je trajao dve-tri sekunde; onda netremice nastavi da gleda na jug. Ernestina povuče Čarlsa za rukav, i on se okrenu slegnuvši ramenima i osmehnuvši se na nju. Kad su se približili kopnu, on reče: „Više bih voleo da mi nisi ispričala te prljave činjenice. To je ta muka sa životom u palanci. Svi se poznaju i nema nikakvih tajni. Nema romantike.“

Ona ga onda pecnu. „Naučnik, čovek koji prezire romane.“

3

Ali je još važniji razlog to što glavni deo organizma svakog živog bića potiče iz nasleđa i prema tome, mada je svako biće sigurno dobro podešeno za svoje mesto u prirodi, mnogi organizmi sada nemaju naročito bliske i direktne veze sa sadašnjim životnim navikama.

DARVIN,
O poreklu vrsta (1859)

Od svih decenija u našoj istoriji, mudar čovek bi odabrao hiljadu osamsto pedesete da u njima bude mlad.

DŽ. M. JANG,
Portret jednog doba

Kad se posle ručka vratio u svoju sobu u *Belom lavu*, Čarls se zagledao sebi u lice u ogledalu. Misli su mu bile dosta neodređene da bi se mogle opisati. Ali sadržavale su čudne elemente; osećanje nekog nepoznatog poraza nikako nije bilo u vezi s događajem na Kobu, već sa nekim beznačajnim stvarima koje je rekao na ručku kod tetke Trenter, sa izvesnim svojim karakterističnim izvrđavanjima odgovora na pitanja; s nedoumicom da li je interesovanjem za paleontologiju dovoljno iskoristio svoje prirodne sposobnosti; da li će ga Ernestina ikad stvarno razumeti onako kao što on nju razume; sa nekim opštim osećanjem promašenog cilja, koje je možda bilo izazvano – kako je najzad zaključio – jedino izgledom na jedno dugo a sada vlažno

popodne koje je trebalo da provede. Na kraju krajeva, bila je tek 1867. godina. Imao je samo trideset dve godine. I uvek je suviše pitanja postavljao životu.

Mada, Čarls je voleo sebe da zamišlja kao mladog naučnika i verovatno ne bi bio suviše iznenađen da su do njega doprle vesti iz budućnosti o avionu, mlaznjaku, televiziji, radaru; ono što bi njega zaprepastilo bila bi promena u odnosu prema samom vremenu. Velika beda našeg stoleća pripisuje se nedostatku vremena; zbog tog našeg osećanja, a ne nezainteresovane ljubavi prema nauci, i svakako ne mudrosti, mi posvećujemo tako srazmerno užasno mnogo oštroumlja i prihoda naših društava da pronađemo brze načine kako da obavimo stvari – kao da krajnji cilj čovečanstva nije u tome da se približi savršenoj ljudskoj prirodi, već savršenom blesku munje. Ali za Čarlsa, i za skoro sve njegove savremenike i njemu društveno jednake, obeležje njihovog života bio je nepokolebivi *adagio*. Problem nije bio u tome da nađe vremena da sve ono što je želeo učini, već da razvuče ono što radi kako bi popunio ogromne kolonade raspoložive dokolice.

Jedan od najčešćih zakona bogatstva danas je razorna neuroza; u njegovom stoleću bila je to tiha dosada. Istina, talas revolucije u 1848. godini, uspomena na sada ugašen pokret pristalica čartizma, stajao je kao neka tamna senka iza tog razdoblja; ali za mnoge – i za Čarlsa – ono najznačajnije povodom te udaljene tutnjave bilo je što nije uspela da izbije. Šezdesete godine bile su neosporno blagodatne; izobilje se osećalo kod zanatlija, pa čak i u radničkoj klasi, što je omogućilo da revolucija, bar u Velikoj Britaniji, sasvim iščezne iz sećanja. Nije potrebno reći da Čarls ništa nije znao o bradatom nemačkom Jevrejnu koji je mirno radio, slučajno, istog tog popodneva, u biblioteci Britanskog muzeja, a čiji će rad među tim mračnim zidovima uroditi tako jasno crvenim plodom. Da ste taj plod opisali, ili učinke koji su sledili iz njegove kasnije nasumične potrošnje, Čarls vam skoro ne bi verovao – mada se, svega šest

meseci od toga marta 1867. godine, pojavila u Hamburgu prva sveska *Kapitala*.

Bilo je, takođe, bezbroj ličnih razloga zašto Čarls nije bio pogodan za prijatnu ulogu pesimiste. Njegov deda baronet pripadao je drugoj među dvema kategorijama engleskih seoskih plemića: utamanjivačima svetlog klareta, lovcima na lisice i učenim sakupljačima svega pod kapom nebeskom. On je uglavnom sakupljao knjige; ali u kasnijim godinama mnogo novca, a još više strpljenja svoje porodice utrošio je na iskopavanje čitavih brdašaca zemlje koja su izbijala kao ospe na njegove tri hiljade jutara viltširske zemlje. Preistorijske keltske žrtvenike i menhire, oruđe od kremena i neolitske grobove strasno je istraživao; a njegov stariji sin je isto tako nemilosrdno izgonio iz kuće nepokretne trofeje kad ih je nasledio. Ali nebesa su kaznila tog sina, ili ga blagoslovila, budući da se nikad nije oženio. Mlađi sin staroga, Čarlsov otac, bio je veoma dobro opskrbljen, zemljom i novcem.

Njegov život imao je samo jednu tragediju – istodobna smrt njegove mlade žene i mrtvorodeno dete, sestra jednogodišnjeg Čarlsa. Ali on je taj svoj bol progutao. Obasuo je sina, koga je uglavnom voleo samo nešto manje od sebe samog, ako ne velikom ljubavlju a ono bar nizom staratelja i strogih učitelja. Prodao je deo zemlje, oštroumno ulagao u akcije železnice i neoštroumno za kockarskim stolovima (po utehu je odlazio u Olmaks, a ne Svevišnjem), ukratko živeo je više kao da je rođen 1702. godine, a ne 1802, živeo je uglavnom zbog uživanja... i uglavnom je zbog njega i umro 1856. godine. Tako je Čarls bio jedini njegov naslednik; naslednik ne samo očevog umanjenog bogatstva – karte su se na kraju osvetile procvatu železnice – već je kasnije trebalo da nasledi i prilično bogatstvo svog strica. Istina je da 1867. godine, i pored razumljivog opredeljenja za klaret, stric nije davao znake da umire.

Čarls ga je voleo, i stric je voleo Čarlsa. Ali to se uopšte nije videlo u njihovim odnosima. Mada je načinio dovoljan

ustupak da se uveseljava ubijanjem jarebica i fazana kad se to od njega tražilo, Čarls je nepopustljivo odbio da lovi lisice. Svejedno mu je bilo što plen nije za jelo, ali se gnušao lovaca koje nije mogao ni da smisli. Bilo je još nešto gore: neprirodno je voleo da hoda umesto da se vozi; a pešačenje nije bilo gospodrska razonoda, osim u švajcarskim Alpima. Protiv samog konja nije imao ništa naročito, ali je osećao urođenu odvratnost prirodnjaka prema situacijama kada se ne može posmatrati izbliza i po svojoj volji. Međutim, sreća ga je pratila. Jednog jesenjeg dana, pre mnogo godina, pucao je na jednu veoma čudnovatu pticu koja je doletela s ivice jedne njive njegovog strica. Kad je otkrio kakvu je pticu ustrelio, i kako je retka, pomalo se naljutio na sebe, jer to je bila jedna od poslednjih droplji ustreljena u dolini Solzberi. Ali stric je bio oduševljen. Pticu je napunio, i otada je netremice zurila svetlim, malo izbuljenim očima, kao da u njoj ima osmina ćureće krvi, iz staklenog ormana u salonu u Vinsajetu.

Njegov stric je neprekidno gnjavio plemiće koji su dolazili u posetu pričom kako je to učinjeno; a kad god bi osetio želju da ga isključi iz nasleđstva – iako bi ga već i sama pomisao naterala da porumeni, jer je imanje nasleđivala muška loza – njegovo stričevsko srce opet bi omekšalo dok bi stajao i gledao Čarlsovu besmrtnu veliku droplju. Jer Čarls je imao grešaka. Nije uvek pisao jednom nedeljno; a imao je rđavu sklonost da popodneva provodi u Vinsajetskoj biblioteci u Vinsajetu, u odaji koju je njegov stric retko koristio, ako ju je ikad i koristio.

Međutim, on je imao i ozbiljnijih mana. U Kembridžu, pošto je nabubao baš kako treba svoje klasike i potpisao Trideset devet tačaka, počeo je zapravo (za razliku od većine mladih ljudi njegovog vremena) stvarno nešto i da uči. Ali na drugoj godini upao je u loše društvo i završio, jedne maglovite noći u Londonu, u telesnom posedovanju jedne nage žene. Iz zagrljaja njenih punačkih narodskih ruku pojurio je u zagrljaj crkve, zgranuvši svog oca nešto malo posle toga izjavom da se želi

zamonašiti u nekom crkvenom redu. Postojao je samo jedan odgovor na krizu od tolike važnosti: pokvareni mladić poslat je u Pariz. Tu je njegova ukaljana nevinost uskoro potamnela kao da nikad nije postojala, a isto tako, kao što se njegov otac nadao, i brak koji je nameravao da sklopi s crkvom. Čarls je video šta stoji iza tog primamljivog Oksfordskog pokreta – rimski katolicizam *propria terra**. Odbio je da traći svoju negativnu englesku dušu, ali dušu kojoj je sve potaman – koja se sastoji od jednog dela ironije prema jednom delu usvojenog načina ponašanja – na tamjan i papsku nepogrešivost. Kad se vratio u London, dotaknuo se desetine religioznih teorija vremena i letimice ih pogledao, ali je ostao ubeđeni (*voyant trop pour nier, et trop peu pour's assurer*)** zdravi agnostik***. Ono malo Boga što je uspeo izvesti iz postojanja našao je u Prirodi, ne u Bibliji; pre sto godina bio bi deista, možda čak panteista. Nedeljom bi odlazio u društvu na jutarnju službu; ali retko kada je odlazio sam.

Vratio se posle šest meseci provedenih u Gradu greha 1856. godine. Otac mu je umro tri meseca kasnije. Velika kuća u Belgreviji bila je izdata, a Čarls se smestio u Kensingtonu, u manju kuću, koja je više odgovarala mladom neženji. Tamo se njegova posluga sastojala od jednog sluge, kuvarice i dve devojke, što je bila skoro neobična skromnost za čoveka njegovih veza i bogatstva. Ali on je tamo bio srećan, osim toga, mnogo je putovao. Napisao je za pomodne časopise jedan ili dva eseja o svojim putovanjima po udaljenim mestima; u stvari, jedan preduzimljivi izdavač ga je zamolio da napiše knjigu posle šest meseci provedenih u Portugalu, ali je Čarlsu

* Lat.: vlastita zemlja. (Prim. prev.)

** Franc.: Videvši suviše da bi porekao, a premalo da bi bio siguran. (Prim. prev.)

*** Mada on sebe ne bi tako opisao, iz vrlo jednostavnog razloga što je tu reč iskovao Haksli tek 1870, pošto je u njegovo vreme postala veoma potrebna. [Prim. aut.]

izgledalo da je spisateljski poziv prilično *infra dig*^{*}, a svakako i preteran posao i neprekidna koncentracija. Poigrao se tom idejom, a onda ju je zaboravio. U stvari, igranje idejama bilo mu je glavno zanimanje u trećoj deceniji života.

No prepušten laganom kontinuitetu viktorijanskog vremena, on u suštini nije bio lakomislen mladić. Kad bi slučajno upoznao nekoga ko je poznao maniju njegovog dede, shvatio je da su samo u porodici smatrali šalom beskrajne dane koje je starac provodio nadgledajući zbunjene grupe seljaka što su kopali razne predmete. Ostali su pamtili ser Čarlsa Smitsona kao pionira arheologije prerimske Britanije; predmete iz njegove odbačene kolekcije zahvalno je prihvatio Britanski muzej. Čarls je polagano shvatio da je po temperamentu bliži svom dedi nego bilo koji od dedinih sinova. Poslednje tri godine sve više ga je počela zanimati paleontologija; to je, zaključio je, njegovo polje rada. Počeo je pohađati *conversazioni*** Geološkog društva. Njegov stric je s negodovanjem gledao Čarlsa kako izlazi iz Vinsajeta naoružan pijucima i vrećom za sakupljanje; po njegovom mišljenju, za jednog gospodina jedini doličan predmet koji on nosi izvan grada jeste jahaći bič ili puška; ali ovo je bar bio napredak u odnosu na proklete knjige u proklesoj biblioteci.

Međutim, postojao je kod Čarlsa još jedan nedostatak interesovanja koji se još manje sviđao njegovom stricu. Žute tračice i zelenkade, znak liberalne stranke, bili su anatema u Vinsajetu; starac je bio torijevac najsvetlije plave boje – a imao je i interesa. Ali Čarls je učtivo odbio sve pokušaje da se kandiduje za parlament. Izjavio je da nema političkih ubeđenja. U potaji više se divio Gledstonu; ali u Vinsajetu Gledston je bio preispoljni izdajica, onaj čije se ime ne spominje. Tako su porodično poštovanje i društvena lenjost prikladno okončali ono što bi za njega bila prirodna karijera.

* Lat.: *infra dignitatem* – ispod časti. (Prim. prev.)

** Ital.: razgovori, rasprave, diskusije. (Prim. prev.)

Lenjost je bila, nažalost, Čarlsova karakteristična crta. Kao mnogi njegovi savremenici, smatrao je da se ranija sopstvena odgovornost stoleća pretvara u osećanje sopstvene važnosti: ono što je pokretalo novu Britaniju bila je sve veća želja da izgleda vredna poštovanja, a ne želja da čini dobro dobra radi. Znao je da je suviše izbirljiv. Ali kako je čovek mogao pisati istoriju kad je Makoli tik iza njega? Roman ili poeziju, usred najveće galaksije talenata u istoriji engleske književnosti? Kako je čovek mogao biti stvaralački naučnik kad su Lajel i Darwin još živi? Biti državnik dok su Dizraeli i Gledston paralisali sav raspoloživi prostor?

Videćete da je Čarls vrlo visoko nišanio. To uvek čine inteligentni besposličari, da opravdaju svoju lenjost pred svojom inteligencijom. Imao je, ukratko, svu bajronovsku nezainteresovanost, bez ijednog bajronovskog oduška: genija i brakolomstva.

Ali mada se smrt može odložiti, kao što je poznato da majke sa kćerkama za udaju to predviđaju, prirodno je da ona na kraju uvek dolazi. Čak i da Čarls nije imao izgleda koje je imao, bio je zanimljiv mladić. Njegova putovanja u inostranstvo bila su izbrisala, nažalost, nešto od one patine duboke trezvenosti (koju su viktorijanci zvali ozbiljnošću, moralnom čestitošću i hiljadama drugih obmanjujućih imena) koja se tražila od pravog engleskog džentlmena toga vremena. Bilo je u njemu nekog cinizma, što je siguran znak usađenog moralnog propadanja; ali nikad nije ušao u društvo a da ga mamice nisu nežno pogledale, tate potapšale po plećima, a devojkice se koketno smeškale. Čarls je veoma voleo lepe devojkice i nije se protivio da ih mami, a i njihove ambiciozne roditelje. Tako je stekao glas da je rezervisan i hladan, ne nezasluzenu nagradu za umešnost – kad mu je bilo trideset godina bio je lukav kao lisica – namirisao bi mamac pa zaždio spasavajući se na jedvite jade od bračnih klopki koje su dovodile u opasnost njegov put.

Stric mu je često držao pridiku o tome; ali pošto bi Čarls brzo uzvratilo, stric je pucao u prazno. Starac bi gundao:

„Nikad nisam našao pravu ženu.“

„Gluposti. Nikad je nisi tražio.“

„Stvarno sam je tražio. Kad sam bio tvojih godina...“

„Živeo si za svoje pse i sezonu jarebica.“

Starac bi se turobno zagledao u klaret. Stvarno i nije žalio što nema ženu; ali su mu gorko nedostajala deca da im kupuje ponije i puške. Gledao je kako njegov život tone bez traga.

„Bio sam slep. Slep.“

„Dragi moj striče, ja imam odličan vid. Uteši se. I ja sam tražio pravu devojkicu. I nisam je našao.“

4

Ono što je učinjeno, to ostaje! Ah, blagosloveni oni
Koji za sobom ostavljaju završene zadatke ljubavi da traju
I nemo odgovaraju za njih, koji su mrtvi,
Život nije bio besciljan, mada je Život istekao.

GOSPOĐA NORTON,
„Gospođa od La Garaje“ (1863)

Većina britanskih porodica srednje i niže klase živela je
iznad sopstvene nužničke jame...

E. ROJSTON,
Dokumenta o viktorijanskom zlatnom dobu

Kuhinja u suterenu velike kuće gospođe Poltni u stilu namešništva, koja je stajala kao otmeno jasna slika njenog društvenog položaja, na dominantnom mestu na jednom od strmih brežuljaka iza Lajm Ridžisa, danas bi sigurno izgledala skoro nepodnošljiva zbog svojih funkcionalnih nedostataka. Mada je i njenim stanarima 1867. godine bilo potpuno jasno ko je bio tiranin u njihovom životu, pravo čudovište u dobu kao što je naše bez sumnje bi bio ogroman kuhinjski štednjak, koji je zauzimaio ceo unutrašnji zid velike i slabo osvetljene prostoriije. Imao je tri ognjišta, i sva tri su se morala ložiti dvaput dnevno, i dvaput dnevno čistiti; a pošto je od toga zavisilo neometano vođenje domaćih poslova, nikad se nije smelo dopustiti da se vatra ugasi. Bez obzira koliko da je letnji dan

bio vreo, bez obzira što je svaki put kad bi duvao jugoistočni vetar to čudovište vraćalo crne oblake zagušljivog dima – svi-repi štednjak se mora naložiti. A onda boja tih zidova! Plakali su za nekom svetlijom bojom, za belom. Umesto bele, bila je to neka sumorna olovnozeleno – boja što je bila nepoznata stanarima (a da budemo poštteni, i tiraninu na spratu), puna arsenika. Možda je bila sreća što je prostorija bila vlažna i što je čudovište širilo toliko dima i masti. To je doprinosilo da se smrtonosna prašina slegne.

Narednik u toj stigijski tmurnoj oblasti bila je gospođa Ferli, mršava, sitna osoba koja je uvek nosila crninu, ali ne toliko zbog udovištva koliko zbog svoje naravi. Možda je njena oštra melanholija bila izazvana posmatranjem beskrajne bujice beznačajnih smrtnika koji su promicali kroz kuhinju. Sluge, lakeji, baštovani, konjušari, sobarice, kuvarice – čim bi malo iskusili od merila i ponašanja gospođe Poltni, odmah bi pobjegli. To je od njih bilo veoma sramno i kukavički. Ali kad se od nekog očekuje da ustane u šest, da radi od pola sedam do jedanaest, da ponovo radi od pola dvanaest do pola pet, pa opet od pet do deset, i to svakog dana, to jest sto sati nedeljno, njegova zalih ljupkosti i hrabrosti sigurno nije naročito velika.

Legendarno sažeta osećanja posluge izrazio je gospođi Poltni poslednji od četvorice slugu: „Madam, više bih voleo da ostatak života provedem u sirotištu nego da još jednu sedmicu provedem pod ovim krovom.“ Neki su ozbiljno sumnjali da bi se ko usudio izreći te reči toj gospođi koja je ulivala takvo strahopoštovanje. Ali je osećanje koje se krilo iza tih reči bilo shvaćeno kad je čovek sišao sa svojim torbama i saopštio da ih je izrekao.

A baš i to što je ozloglašena gospođa Ferli tako dugo podnosila svoju gospodaricu bilo je jedno od lokalnih čuda. Najverovatnije da bi, da je tako ispalo u životu, i ona sama bila jedna gospođa Poltni. Tu ju je zadržala njena zavist; kao i njena zluradost zbog domaćih katastrofa, koje su tako često pogađale

kuću. Ukratko, obe su žene bile sadistkinje; i obema je išlo u korist da se uzajamno trpe.

Gospođu Poltni su proganjale dve stvari, ili dva vida jedne iste stvari. Prva je bila Prljavština – mada je kuhinja bila kao neki izuzetak, pošto je u njoj živela samo posluga – a druga je bila Nemoral. Ni na jednom polju ništa nepristojno nije pro-maklo njenom sokolovom oku.

Ličila je na debelog strvinara, koji beskrajno kruži u svojoj beskrajnoj dokolici, obdarena pre svega čudovišnim šestim čulom što se tiče prašine, otisaka prstiju, nedovoljno uštirkano-g rublja, mrlja, slomljenih stvari i svih onih nezgoda koje snalaze kuće. Baštovan bi bio otpušten ako bi ga videla da ulazi u kuću s blatnjavim rukama; lakej zbog toga što ima mrlju na okovratniku; služavka što ima prašine ispod kreveta.

Ali najodvratnije od svega bilo je to što čak ni van svoje kuće nije priznavala granice svom autoritetu. Ako bi neko propustio da se pokaže u crkvi, na jutrenju i večernju, bilo je isto što i dokaz najgore moralne labavosti. Sama nebesa trebalo je da se smiluju devojci koju bi videli kako se šeta, jednog od njenih retkih slobodnih popodneva, s mladićem. A isto neka pomognu i mladiću tako zaljubljenom da se pokušavao tajno približiti Marlboro hausu na ljubavni sastanak: jer su bašte bile prava šuma klopki za ljude – izraz „za ljude“ u ovom tekstu odnosi se na činjenicu da su velike čeljusti koje su čekale bile krezube, mada dovoljno snažne da polome čoveku nogu. Gospođa Poltni je najviše cenila te gvozdene sluge. Njih nikad nije otpuštala.

Za tu damu bilo bi mesta u Gestapou; znala je ispitivati tako da bi i najpostojanije devojke u roku od pet minuta naterala u plač. Po ponašanju je bila predstavnik u malom svih krajnje arogantnih karakteristika Britanske carevine u usponu. Njen jedini pojam pravde bio je da mora biti u pravu; a njen jedini pojam upravljanja bilo je besno bombardovanje drskog stanovništva.

No među pripadnicima sopstvene klase, u veoma ograničenom krugu, bila je poznata po svom milosrđu. A da ste osporili taj glas, vaši protivnici bi izneli nepobitan dokaz: nije li draga, ljubazna gospođa Poltni primila žensku francuskog poručnika? Moram dodati da je draga, dobra gospođa znala samo drugi, više grčki nadimak.

Taj značajni događaj zbio se u proleće 1866. godine, tačno godinu pre onoga vremena o kome pišem; a imao je veza s velikom tajnom života gospođe Poltni. Bila je to jednostavna tajna. Ona je verovala u pakao.

U to vreme vikar Lajma bio je jedan relativno teološki emancipovan čovek, koji je isto tako dobro znao s koje strane je bio premazan hleb što je mesila njegova parohija. Vrlo dobro je odgovarao Lajmu, tradicionalno evangelističkoj crkvenoj pastvi. I u svojim propovedima raspolagao je nekom mađionarskom veštinom izvesne vatrene govornosti; i u svojoj crkvi nije držao raspeća, kipove, ukrase i ostale znakove rimske rane. Kad mu je gospođa Poltni iznosila svoje teorije o budućem životu, nije se prepirao, jer duhovnici koji nemaju baš velike prihode ne prepiru se s bogatim parohijanima. Kesa gospođe Poltni bila je isto tako određena za njega kao što je bila zavezana kad bi se ticala trinaeste plate njene posluge. Isto tako, u zimu (koja je bila i zima četvrtog velikog napada kolere na viktorijsku Britaniju) te prethodne godine gospođa Poltni je bila malo bolesna, pa je vikar bio isto tako čest posetilac kao i lekari, koji su je stalno morali uveravati da je reč o beznačajnom stomačnom poremećaju, a ne užasnom ubici sa Istoka.

Gospođa Poltni nije bila glupa žena; u praktičnim stvarima je zaista posedovala oštrinu uma, a njeno buduće odredište, kao i sve ostalo što se ticalo njene udobnosti, bila je stvar od vrlo praktičnog značaja. Ako je zamišljala Boga, On je više imao lice vojvode od Velingtona; ali karakter mu je bio pre kao u nekog

prepredenog advokata, a to je bio soj prema kome je gospođa Poltni gajila veliko poštovanje. Dok je ležala u svojoj spavaćoj sobi, razmišljala je o užasnoj matematičkoj sumnji koja ju je sve više progonila: da li Gospod računa milosrđe prema onom što je čovek dao ili prema onom što je čovek mogao dati. Tu je imala bolje podatke od vikara. Dala je crkvi prilične sume novca; ali znala je da one nisu iznosile određen deseti deo, koji su ozbiljni kandidati odvajali za raj. Svakako je bila sredila svoj testament tako da obezbedi da račun posle njene smrti bude lepo uravnotežen; ali Bog možda neće biti prisutan pri čitanju testamenta. Dalje, dok je bila bolesna, gospođa Ferli, koja joj je večerom čitala Bibliju, slučajno je naišla na parabolu o milostinji koju daje siromah. Ta je parabola gospođi Poltni uvek izgledala vrlo nepoštena; sada joj je pritiskala srce mnogo duže nego bacili enteritisa u njenim crevima. Jednog dana, dok se oporavljala, iskoristila je jednu od vikarovih brižnih poseta i oprezno ispitala svoju savest. On je najpre bio sklon da odbaci sve njene brige.

„Draga moja gospođo, vi stojite na Steni. Stvoritelj sve vidi i sve zna. I nije naše da sumnjamo u njegovu milost – ili njegovu pravdu.“

„Ali recimo da me upita je li mi savest čista?“

Vikar se osmehnu. „Odgovorićete da je uznemirena. I sa svojom beskrajnom milošću on će...“

„Ali ako neće?“

„Moja draga gospođo Poltni, ako tako budete govorili, moraću vas prekorigiti. Vi ne možete osporavati *njegovo* razumevanje.“

Nastalo je ćutanje. Sa vikarom, gospođa Poltni se osećala kao da se nalazi u prisustvu dva čoveka. Jedan je bio u društvenom pogledu ispod nje, čovek niži od nje, čija su mnoga uživanja trpeže, kao i znatan deo tekućih troškova njegove crkve, a i njegovo srećno obavljanje neliturgijskih dužnosti među sirotinjom zavisili od nje; a drugi je bio predstavnik Boga, pred kojim je morala klečati u prenesenom smislu. Tako je njeno ponašanje s njim često bilo čudljivo i nedosledno. Jednog

trenutka *de haut en bas* a sledećeg *de bas en haut*;^{*} a ponekad bi oba stava izrazila u jednoj rečenici:

„Da samo jadni Frederik nije umro. On bi me posavetovao.“

„Verovatno. A njegov savet bio bi sličan mom. U to budite uvereni. Znam da je bio hrišćanin. A ono što ja kažem, to je pravo hrišćansko učenje.“

„To je bila opomena. Kazna.“

Vikar je svečano pogleda. „Čuvajte se, moja draga gospođo, čuvajte se. Ne treba se olako ogrešiti o vlasnost našeg Stvoritelja.“

Ona promeni stanovište. Ni svi vikari na svetu ne bi joj mogli opravdati ranu smrt njenog muža. To je ostalo između nje i Boga; misterija nalik na crni opal, koja je ponekad sijala kao neko svečano znamenje, a ponekad stajala kao neki iznos što je već isplatila na račun kazne, koju možda još duguje.

„Poklanjala sam. Ali nisam činila dobra dela.“

„Davati je najdivnije delo.“

„Ja nisam kao ledi Koton.“

To naglo prelaženje u svetovno nije iznenadilo vikara. Bio je potpuno uveren, iz pređašnjih obaveštenja, da je gospođa Poltni vrlo dobro poznavala sebe u toj naročitoj trci za pobožnošću. Ledi Koton, koja je živela nekoliko kilometara iza Lajma, bila je poznata po životu ispunjenom fanatičnim deljenjem milostinje. Obilazila je, predsedavala jednom misi-onarskom društvu, otvorila dom za pale žene – istina, bio je od takve pokajničke strogosti da su korisnice njenog Društva Magdalene većinom četvoronoške otpuzale na dno greha čim bi to mogle – ali gospođa to nije znala, kao što nije znala ni za vulgarniji nadimak Tragedije.

Vikar se nakašlja. „Ledi Koton nam je svima primer.“ To je bilo ulje na vatru – čega on možda nije bio nesvestan.

„Obilaziću...“

^{*} Franc.: *de haut en bas*... – odozgo nadole (odnosno odozdo nagore). (Prim. prev.)

„To će biti odlično.“

„Samo što me obilazak uvek tako onespokoji.“ Vikar joj nije priticao u pomoć. „Znam da je to grešno od mene.“

„De, de.“

„Da. Vrlo grešno.“

Nastade dugo ćutanje, i vikar je za to vreme razmišljao o ručku, koji je još bio čitav sat daleko, a gospođa Poltni o svojoj grešnosti. A ona onda istupi, sa neuobičajenom stidljivošću, sa kompromisnim rešenjem svoje dileme.

„Ako znate za neku gospođu, neku finu osobu koja se nalazi u nepovoljnim prilikama...“

„Nije mi potpuno jasno šta nameravate.“

„Želim uzeti družbenicu. Pisanje mi sada zadaje teškoće, a gospođa Ferli tako slabo čita. Bila bih srećna da jednoj takvoj osobi pružim dom.“

„Vrlo dobro. Ako to želite. Raspitaću se.“

Gospođa Poltni se malo trgnu od tog predloženog neobuzdanog bacanja u naručje pravog hrišćanstva. „Ona mora biti besprekornog moralnog karaktera. Moram misliti na svoju posluđu.“

„Draga moja gospođo, naravno, naravno.“ Vikar ustade.

„I preporučljivo bez rodbine. Rodbina nekog potčinjenog može biti veoma dosadna.“

„Budite uvereni da vam neću preporučiti nikoga ko ne odgovara.“

On joj stisnu ruku i pođe vratima.

„I, gospodine Forsajte, ne suviše mlada osoba.“

On se pokloni i izađe iz sobe. Ali na pola puta niz stepenice, zastade. Setio se. Zamislio. I možda podstaknut nekim osećanjem koje nije bilo bez ikakve veze sa zlobom, rođenom iz tolikih dugih časova licemerstva – ili bar ne uvek potpune iskrenosti – pored gospođe Poltni odevene u crninu, u svakom slučaju neki podsticaj ga natera da se okrene i vrati u njen salon. Zastao je na pragu.

„Setio sam se osobe dostojne izbora. Zove se Sara Vudraf.“

Avaj, kakva korist od tako zaludnog slučaja?
 Da Smrt vidimo prvo kao Smrt,
 Ljubavi ne bi bilo,
 Ili bi bila u najužem delovanju isključena,
 Prosto drugarstvo tromih raspoloženja,
 Ili u njenom najgrubljem satirskom obličju
 Zgnječila bi travu i zdrobila grožđe,
 I sunčala se i naslađivala u šumi.

TENISON,
In Memoriam (1850)

Mladež je gorela od nestrpljenja da vidi Lajm.

DŽEJN OSTIN,
*Pod tuđim uticajem**

Ernestina je imala lice baš kako je odgovaralo njenom dobu; to jest, lice sitne brade, ovalno, nežno kao ljubičica. Još se vidi na crtežima velikih ilustratora toga vremena – u crtežima Fiza i Džona Liča. Njene sive oči i bledilo kože samo su isticali nežnost sveg ostalog. Pri upoznavanju veoma ljupko bi oborila oči, kao da će se onesvestiti ako bi se ma koji gospodin usudio da je oslovi. Ali uglovi njenih očnih kapaka zatreperili bi, a isto tako i uglovi usana – da proširimo isto to poređenje – jedva

* Svi navodi iz romana *Pod tuđim uticajem* Džejn Ostin prema prevodu Danice S. Janković, Subotica-Beograd, 1975. (Prim. prev.)

primetno, kao miris februarske ljubičice, i poricali, vrlo tanano ali jasno, njeno prividno potpuno poštovanje velikog broja muškaraca. Jedan pravoverni viktorijanac možda bi bio podozriv u pogledu tog neprimetnog nagoveštaja jedne Beki Šarp; ali za muškarca kao što je bio Čarls, Ernestina se pokazala neodoljiva. Bila je tako slična jednoj od onih ubavih lutkica, Džordžina, Viktorija, Albertina, Matildi i ostalih koje su u desetinama sedele pažljivo čuvane na svakom plesu; no ne sasvim.

Kad je Čarls izišao iz kuće tetke Trenter u Ulici Broud da propešači stotinak koraka do svoga hotela, da se ozbiljno – zar nisu svi otvoreni ljubavnici svetske budale? – popne uz stepenice u svoju sobu i ispitujući pogleda svoje lepo lice u ogledalu, Ernestina se izvinila i otišla u svoju sobu. Želela je da baci još jedan pogled na svoga verenika; a želela je i da bude u jedinoj sobi tetkine kuće koju je stvarno mogla podneti.

Pošto se dovoljno nadvila njegovom hodu, a naročito načinu kako je skinuo šešir služavki tetke Trenter, koja je svršavala napolju neki posao; i mrzela ga je što je to učinio, jer je devojka imala drske oči i izazivački ružičast ten, a Čarlsu je bilo strogo zabranjeno da ikad pogleda bilo koju ženu ispod šezdesete – uslov koji je tetka Trenter srećno izbegla za ciglo godinu dana – Ernestina uđe u svoju sobu. Bila je nameštena za nju i njen ukus, koji je bio izrazito francuski; isto tako težak u to doba kao i engleski, ali sa nešto više pozlate i maštovitosti. Sve ostalo u kući tetke Trenter bilo je neumitno, masivno, nepobitno u stilu od pre četvrt stoleća: to jest, bio je to muzej predmeta stvoren u prvom umešnom odbacivanju svih dekadentnih lakih i ljupkih stvari za koje bi se mogla vezati uspomena ili moral omrznutog Prinija, Džordža IV.

Nije bilo nikoga ko nije voleo tetku Trenter; čak i zamisliti da bi se čovek mogao naljutiti na to nevino nasmešeno i razgovorljivo lice – naročito razgovorljivo lice – bilo je besmisleno. Bila je ispunjena dubokim optimizmom uspešnih usedelica; usamljenost ili ogorčava ili uči samostalnosti. Tetka Trenter je

počela time što je za sebe radila sve najbolje; a završila je čineći isto tako sve najbolje za sav ostali svet.

Međutim, Ernestina je činila sve što je mogla da se tetka na nju ljuti; zbog nemogućnosti da ruča u pet; zbog turobnog nameštaja kojim su ostale sobe bile zakrčene; zbog preterane tetkine brige za njeno pošteno ime (nije mogla verovati da bi mladoženja i buduća mlada mogli poželeti da sami sede i sami šetaju); a iznad svega zbog pitanja zašto je Ernestina uopšte u Lajmu.

Jadna devojka je morala trpeti muke svakog jedinčeta od postanka sveta – to jest, uništavajuću i neumitnu zaštitu roditeljske brige. Od rođenja su joj zbog i najmanjeg njenog kašlja dovodili lekare; otkad se zadevojčila, zbog njenog najmanjeg hira bili su pozivani dekorateri i krojačice; a svaki njen i najmanji mrgodan pogled terao je mamu i tatu da tajno satima sami sebe optužuju. Sve je to bilo dobro kad je bila u pitanju neka nova haljina ili nove tapete, ali bilo je nešto na šta sva njena *bouderies** i žaljenja nisu ostavila nikakav utisak. A to je bilo njeno zdravlje. Njena majka i otac bili su uvereni da je tuberkulozna. Trebalo je da samo omirišu vlagu u podrumu pa da se presele, da imaju dva kišna dana u jednoj nedelji pa da promene kraj. Pregledala ju je polovina lekara iz Ulice Harli, i ništa nisu našli; nikad u životu nije болоvala od neke ozbiljne bolesti; nije patila od otupelosti niti hroničnih slabosti, niti loše kondicije. Mogla je – ili bolje rečeno mogla bi – igrati celu noć da joj je to bilo dopušteno; sutradan, bez ikakvih rđavih posledica, mogla je celo prepodne igrati badmington. Ali tu fiks-ideju svojih začorenih roditelja nije mogla promeniti, kao što ni dete ne može srušiti planinu. A da su samo mogli videti u budućnost! Jer Ernestina je nadživela celu svoju generaciju. Rođena je 1846. godine, a umrla je onoga dana kad je Hitler ušao u Poljsku.

Neminovni deo potpuno nepotrebnog režima koji joj je bio propisan bio je taj godišnji boravak kod majčine sestre

* Franc.: *bouderies* – durenje. (Prim. prev.)

u Lajmu. Obično je dolazila da se oporavi posle društvene sezone; ove godine bila je poslata ranije da skupi snagu za venčanje. Povetarci sa Kanala su joj nesumnjivo dobro činili, ali ona je uvek silazila iz kočije u Lajmu s turobnošću zatvorenika koji stiže u Sibir. Tu je društvo bilo isto tako moderno kao i tetkin glomazni nameštaj od mahagonija; a što se tiče zabave, za mladu ženu koja je poznavala sve ono najbolje što London može da ponudi, to je bilo gore nego ništa. Tako je njen odnos prema tetki Trenter bio mnogo više odnos žustrog deteta, engleske Đulijete, prema svojoj trapavoj dadilji, nego što bi se moglo očekivati od odnosa sestričine i tetke. U stvari, da se Romeo nije srećno pojavio te zime i obećao da će deliti s njom njenu kaznenu usamljenost, ona bi se pobunila; bar je bila sigurna da bi se pobunila. Ernestina je svakako imala mnogo jaču volju nego što je ikad bilo dopušteno bilo kome u njenoj blizini – i više nego što joj je to dozvoljavalo njeno doba. Ali srećom, gajila je propisno poštovanje prema ustaljenom načinu ponašanja; a isto kao i Čarls – a to nije bilo ono najmanje što ih je na početku uzajamno privuklo – umela je da samu sebe posmatra s ironijom. Bez toga, i bez smisla za šalu, bila je strašno razmaženo dete; a svakako ju je iskupljivalo to što je tako često sama sebe tako oslovljavala („ti strašno razmaženo dete“).

U svojoj sobi toga popodneva raskopčala je haljinu i stala pred ogledalo u košulji i donjim suknjama. Nekoliko trenutaka ostala je duboko zaneta u strogo posmatranje same sebe. Vrat i ramena bili su ravni licu; bila je zaista veoma lepa, jedna od najlepših devojaka koje je poznavala. I kao da to želi dokazati, ona podiže ruku i raspusti kosu, nešto za što je znala da je neodređeno grešno no potrebno, kao zimi uveče toplo kupatilo ili topao krevet. U jednom zbilja grešnom trenutku zamislila je sebe kao neku pokvarenu ženu – igračicu, glumicu. A onda, da ste posmatrali, ugledali biste nešto zaista veoma čudnovato. Jer je iznenada prestala da se okreće i divi sebi iz profila; naglo

je pogledala na tavanicu. Usne su joj se micale. Onda je brzo otvorila jedan orman i izvadila *peignoir**.

Jer ono što joj je proletelo kroz glavu – jer je slučajno uglom oka spazila postelju kad se okrenula oko sebe da bi se ugleдалa u ogledalu – bila je jedna seksualna misao; u uobrazilji za trenutak nejasno sagledan laokoonski splet udova. Nije je plašilo samo njeno duboko nepoznavanje stvarnosti snošaja već atmosfera bola i brutalnosti koje taj čin po svemu sudeći zahteva, i koji kao da poriče svu blagost izražajnih pokreta i tajnost dozvoljenog milovanja koje su je tako privlačile Čarlsu. Nekoliko puta je videla životinje kako se pare; nasilje joj nije izbijalo iz glave.

Tako je stvorila svoju ličnu zapovest – te nečujne reči jednostavno su glasile: „ne smem“ – kad god bi telesno ženske implikacije njenog tela, seksualne, menstrualne, porođajne, pokušale da joj silom prodru u svest. No premda čovek može zadržati vukove pred vratima, oni i dalje zavijaju u mraku. Ernestina je želela muža, želela je da Čarls bude taj muž, želela je decu; ali naknada za sve to, koju je neodređeno nagađala, izgledala joj je preterana.

Često se pitala zašto je Bog dopustio da jedna tako životinjska verzija Dužnosti uprlja jednu nevinu čežnju. Većina žena njenog doba isto je osećala; isto tako i muškarci; i nije ni čudo što je dužnost postala takav ključni pojam u našem razumevanju viktorijanskog doba – ili, što se toga tiče, nešto što tako kvari raspoloženje u našem.**

* Franc.: penjoar, jutarnji ogrtač, ogrtač za češljanje. (Prim. prev.)

** Stranice iz *In Memoriam*, koje sam naveo na početku ovog poglavlja, ovde su veoma primenljive. Svakako je najčudniji od svih čudnih dokaza u toj proslavljenoj antologiji o zebnji zbog onoga što nas čeka posle smrti naveden u ovoj poemi (XXXV). Tvrditi da ljubav može biti samo pohotljiva ako ne postoji besmrtnost duše jeste čisto panično bežanje od Frojda. Raj za viktorijance bio je u velikoj meri raj jer je telo bilo ostavljeno izvan njega – zajedno sa Frojdom Idom. [Prim. aut.]

Pošto je savladala vukove, Ernestina priđe toaletnom stolu, otključa fioku i iz nje izvadi dnevnik u povezu od safijana sa zlatnim zatvaračem. Iz druge fioke izvadi sakriven ključ i otključa knjigu. Odmah okrenu poslednju stranicu. Tu je bila ispisala, na dan veridbe sa Čarlsom, datume svih meseci i dana koji su još ležali između veridbe i venčanja. Dva meseca su već bila precrtana urednim linijama; ostalo je još nekih osamdeset brojeva; i Ernestina sada sa gornjeg dela dnevnika uze olovku ukrašenu slonovačom i precrta 26. mart. Trebalo je da prođe još devet sati toga dana, ali je dozvoljavala sebi jednu tako sitnu prevaru. Onda se posveti prvoj strani knjige, ili skoro prvoj strani, jer je knjiga bila božićni poklon. Posle nekih petnaest stranica, sitno ispisanih, naišla je jedna prazna stranica na kojoj je bila presovana grančica jasmína. Zagleda se u nju za trenutak, zatim se nagnu i pomirisa je. Njena raspuštena kosa pade na stranicu knjige i ona zatvori oči kako bi se uverila hoće li opet moći dozvati onaj divni, onaj dan kada je mislila da će umreti od radosti, kad je neprekidno plakala, onaj neizrecivi...

Ali čuvši korake tetke Trenter na stepeništu, brzo skloni knjigu i stade češljati svoju rastresitu smeđu kosu.

6

Ah, Mod, ti lane belo, nikako nisi stvorena za ženu.

TENISON,
„Mod“ (1855)

Lice gospođe Poltni, to popodne kad se vikar vratio sa svojim saopštenjem, izražavalo je primetno neznanje. A u takvih gospođa neuspešno obraćanje znanju često predstavlja uspešno obraćanje neodobravanju. Lice joj je izvrsno odgovaralo poslednjem tom osećanju; imalo je oči koje nipošto nisu bile Tenisonovi „domovi tihe molitve“, i obraze, skoro podvoljke, koji su pritiskali usne u zasluženom odbijanju svega onoga što je ugrožavalo dva njena životna načela: jedno načelo sastojalo se u tome (pozajmiću Trajčkeovu sarkastičnu formulaciju) da je „civilizacija sapun“, a drugo: „Čestitost je ono što mene ne vredi“. Imala je sličnosti sa belim psetancetom kineske rase; da budem tačan, napunjenim kineskim psetancetom, jer je u nedrima krišom nosila malu kesicu kamfora kao predohranu protiv kolere... pa se svuda gde bi se našla uvek osećao jedva primetan miris naftalina.

„Ne poznajem je.“

Vikar se osećao učutkanim; i pitao se šta bi se dogodilo da je dobri Samarićanin naišao na gospođu Poltni umesto na jadnog putnika.

„Nisam ni mislio da je poznajete. Ta devojka je iz Čarmuta.“
„Devojka?“

„To jest, nisam sasvim siguran koliko joj je godina, to je žena, gospođa od nekih tridesetak godina. Možda više. Ne bih želeo da nagađam.“ Vikar je bio siguran da je to rđav početak za odsutnu optuženu. „Ali vrlo žalostan slučaj. Slučaj koji u najvećoj meri zaslužuje vaše milosrđe.“

„Ima li neko obrazovanje?“

„Pa svakako. Učila je za vaspitačicu. Bila je vaspitačica.“

„A šta je sada?“

„Mislim da je bez zaposlenja.“

„Zašto?“

„To je duga priča.“

„Svakako bih je želela čuti pre nego što nastavimo.“

I vikar ponovo sede i ispriča joj šta je znao, ili nešto (jer je u svom hrabrom pokušaju da spase dušu gospođe Poltni bio rešio da svoju dušu dovede u opasnost) od onoga što je znao, o Sari Vudraf.

„Devojčin otac je bio zakupac kod lorda Meritona, blizu Biminstera. Samo seljak, ali čovek sjajnih načela i visoko cenjen u susedstvu. Veoma mudro, pružio je devojci bolje vaspitanje nego što bi se očekivalo.“

„Je li umro?“

„Pre nekoliko godina. Devojka je postala vaspitačica kod porodice Džona Talbota u Čarmutu.“

„Da li će joj on dati pismenu preporuku?“

„Draga moja gospođo Poltni, mi raspravljamo, ako sam pravilno shvatio naš raniji razgovor, o milosrđu, a ne o zaposlenju.“ Ona se nezgrapno pokloni, što je bilo najblaža potvrda izvinjenju za koju se znalo da je ikad izrazila. „Bez sumnje se jedno takvo pismo može dobiti. Ona je napustila njegov dom na sopstveni zahtev. Evo šta se dogodilo. Sećate se francuskog broda – mislim da je doplovio iz Sen Maloa – koji se nasukao na obalu pod Stonbarouom za vreme grozne bure prošlog decembra? Svakako se sećate da su tri člana posade bila spasena i da su ih prihvatili stanovnici Čarmuta? Dvojica su bili prosti